

Inhoudstafel

Dankwoord	7
Proloog – 2020, het begin van een nieuwe fiscale wending?	9
Voorwoord	13
Deel 1	
BTW-behandeling van de belangrijkste bank en financiële diensten	19
CATEGORIE 1 – BEMIDDELING BIJ VERZEKERINGEN	21
1.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	22
a) Wettelijke bronnen	22
b) Algemene overwegingen met betrekking tot verzekeringsproducten	22
1.2. Bemiddeling bij verzekeringen	22
a) Commentaren	23
– Handeling inzake verzekeringen	23
– Bemiddeling inzake verzekeringen	25
b) Belgische bronnen	26
– Circulaire nr. 144 van 30 september 1971	26
– Circulaire nr. 10 van 19 maart 1979	44
– Administratieve beslissing nr. E.T.103.851/3 van 20 januari 2007	54
– Btw-handleiding 2012 nr. 330	56
c) Europese bronnen	58
– HvJ, arrest <i>Card Protection Plan</i> van 25 februari 1999 (C-349/96)	58
– HvJ, arrest <i>Skandia</i> van 8 maart 2001 (C-240/99)	66
– HvJ, arrest <i>Taksatorringen</i> van 20 november 2003 (C-8/01)	75
– HvJ, arrest <i>Arthur Andersen</i> van 3 maart 2005 (C-472/03)	88

– HvJ, arrest <i>J.C.M. Beheer BV</i> van 3 april 2008 (C-124/07)	95
– HvJ, arrest <i>Swiss Re Germany Holding</i> van 22 oktober 2009 (C-242/08)	100
– HvJ, arrest <i>BGZ Leasing</i> van 17 januari 2013 (C-224/11)	111
– HvJ, arrest <i>Mapfre Warranty SpA</i> van 16 juli 2015 (C-584/13)	123
– HvJ, arrest <i>Aspiro</i> van 17 maart 2016 (C-40/15)	134
– HvJ, zaak <i>Ràdio Popular tegen Autoridade Tributária e Aduaneira</i> (C-695/19)	142
– HvJ, arrest <i>United Biscuits and United Biscuits Pension Investments</i> van 8 oktober 2020 (C-235/19)	142
CATEGORIE 2 – HANDELINGEN INZAKE KREDIETEN	153
2.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	154
a) Wettelijke bronnen	154
b) Algemene overwegingen met betrekking tot de handelingen inzake kredieten	154
2.2. Het verlenen van kredieten en gerelateerde of rechtstreeks verbonden handelingen	154
a) Commentaren	154
– De toekenning van kredieten	155
– De bemiddeling inzake kredieten	156
– Het beheer van kredieten	157
b) Belgische bronnen	158
– Parlementaire Vraag nr. 320 van 4 maart 1996	158
– Parlementaire Vraag nr. 604 van 18 januari 2005	159
– Beslissing van de btw-administratie nr. E.T.111.239 van 5 april 2007	160
– Btw-handleiding 2012 nr. 330/2	161
– Voorafgaande Beslissing nr. 2014.387 van 21 oktober 2014	162
– Circulaire 2018/C/49 met betrekking tot het beheer van kredieten	180
c) Europese bronnen	182
– HvJ, arrest <i>Bally SA</i> van 25 mei 1993 (C-18/92)	182
– HvJ, arrest <i>Muys</i> van 27 oktober 1993 (C-281/91)	186
– HvJ, arrest <i>CSC Financial Services (CSC)</i> van 13 december 2001 (C-235/00)	191
– HvJ, arrest <i>EDM</i> van 29 april 2004 (C-77/01)	199

– HvJ, arrest <i>Ludwig</i> van 21 juni 2007 (C-453/05)	218
– HvJ, arrest <i>DTZ Zadelhoff vof (DTZ)</i> van 5 juli 2012 (C-259/11)	226
– HvJ, arrest <i>Vega International Car Transport and Logistic</i> van 15 mei 2019 (C-235/18)	234
– HvJ, arrest <i>Paulo Nascimento Consulting</i> van 17 oktober 2019 (C-692/17)	242
2.3. Documentair krediet: commentaren	251
2.4. Gesyndiceerd krediet: commentaren	252
2.5. Kredietopening: commentaren	253
2.6. Kredietkaarten	254
a) Commentaren	254
b) Belgische bronnen	255
– Parlementaire Vraag nr. 1099 van 20 mei 1994	255
c) Europese bronnen	255
– HvJ, arrest <i>Bally SA</i> van 25 mei 1993 (C-18/92)	255
CATEGORIE 3 – TOEKENNING VAN WAARBORGEN EN ANDERE ZEKERHEDEN	261
3.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	262
a) Wettelijke bronnen	262
b) Algemene overwegingen met betrekking tot de toekenning van waarborgen en andere zekerheden	262
3.2. Verbintenissen, andere zekerheden en waarborgen	262
a) Commentaren	263
– De inpandgeving	263
– De waarborg	263
– Een waarborg moet een financieel karakter vertonen	264
– Enkele voorbeelden	265
b) Belgische bronnen	266
– Btw-handleiding 2012 nr. 330/3	266
c) Europese bronnen	267
– HvJ, arrest <i>Velvet & Steel</i> van 19 april 2007 (C-455/05)	267
– Europese Commissie, TAXUD/2414/08, 2008	272
– HvJ, arrest <i>Swiss Re Germany Holding</i> van 22 oktober 2009 (C-242/08)	316

CATEGORIE 4 – ONTVANGST VAN FONDSSEN EN HANDELINGEN BETREFFENDE REKENINGEN, ANDERE DAN DE INVORDERING VAN SCHULDVORDERINGEN	319
4.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	320
a) Wettelijke bronnen	320
b) Algemene overwegingen met betrekking tot de ontvangst van fondsen en handelingen betreffende rekeningen, andere dan de invordering van schuldvorderingen	320
4.2. Beheer van een rekening, andere dan de effectenrekening	320
a) Commentaren	321
b) Belgische bronnen	321
– Btw-handleiding 2012 nr. 59	321
– Btw-handleiding 2012 nr. 330/4	322
c) Europese bronnen	322
– Europese Commissie, TAXUD/2414/08, 2008	322
4.3. Handelingen inzake contanten	323
a) Commentaren	323
b) Belgische bronnen	323
– Btw-handleiding 2012 nr. 59	323
c) Europese bronnen	324
– Europese Commissie, TAXUD/2414/08, 2008	324
4.4. Diensten verbonden aan het houden van een rekening, andere dan de effectenrekening: commentaren	324
4.5. Handelingen betreffende schuldvorderingen, cheques en andere handelspapieren	325
a) Commentaren	325
– Handelingen inzake schuldvorderingen, met uitzondering van de invordering	325
– Praktische toepassing in de financiële sector	327
– Handelingen betreffende cheques en handelspapieren, andere dan de ontvangst	328
b) Belgische bronnen	329
– Parlementaire Vraag nr. 118 van 9 april 1971	329
– Btw-handleiding 2012 nr. 59	329
c) Europese bronnen	329
– HvJ, arrest <i>Card Protection Plan</i> van 25 februari 1999 (C-349/96)	329

– HvJ, arrest <i>MKG-Kraftfahrzeuge-Factoring GmbH</i> van 26 juni 2003 (C-305/01)	330
– HvJ, arrest <i>AXA UK</i> van 28 oktober 2010 (C-175/09)	343
– HvJ, arrest <i>GFKL</i> van 27 oktober 2011 (C-93/10)	352
CATEGORIE 5 – BETALINGS- EN ONTVANGSTVER- RICHTINGEN	363
5.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	364
a) Wettelijke bronnen	364
b) Algemene overwegingen met betrekking tot betalings- en ontvangstverrichtingen	364
5.2. Betalingsverrichtingen, met uitzondering van de in- voering van schuldvorderingen	364
a) Commentaren	365
– Het begrip ‘betalingsverrichting’	365
– Optie voor de belastbaarheid van de vergoedingen	367
– Voorbeelden van betalingsverrichtingen	368
b) Belgische bronnen	369
– Circulaire nr. 18 van 26 oktober 1979	369
– Beslissing nr. E.T.90561 van 7 oktober 1997	371
– Btw-handleiding 2012 nr. 331	372
c) Europese bronnen	372
– HvJ, arrest <i>Sparekassernes Datacenter (SDC)</i> van 5 juni 1997 (C-2/95)	372
– HvJ, arrest <i>Everything Everywhere</i> van 2 december 2010 (C-276/09)	386
– HvJ, arrest <i>Nordea Pankki</i> van 28 juli 2011 (C-350/10)	395
– HvJ, arrest <i>ATP Pension Services</i> van 13 maart 2014 (C-464/12)	402
– HvJ, arrest <i>Bookit</i> van 26 mei 2016 (C-607/14)	418
– HvJ, arrest <i>DPAS</i> van 25 juli 2018 (C-5/17)	430
– HvJ, arrest <i>Cardpoint GmbH</i> van 3 oktober 2019 (C-42/18)	441
5.3. De ontvangstverrichting van effecten	447
a) Commentaren	447
b) Belgische bronnen	448
– Btw-handleiding 2012 nr. 331	448

5.4. De ontvangstverrichting van cheques en/of handelspapier	448
a) Commentaren	448
b) Belgische bronnen	449
– Circulaire nr. 18 van 26 oktober 1979	449
5.5. Cash pooling: commentaren	449
a) <i>Cash pooling</i> met een daadwerkelijke overdracht	449
b) <i>Cash pooling</i> zonder een daadwerkelijke overdracht	449
5.6. De invordering van schuldvorderingen (de inning)	450
a) Commentaren	450
b) Belgische bronnen	450
– Btw-handleiding 2012 nr. 331	450
c) Europese bronnen	451
– HvJ, arrest <i>MKG-Kraftfahrzeuge-Factoring GmbH</i> van 26 juni 2003 (C-305/01)	451
– HvJ, arrest <i>AXA UK</i> van 28 oktober 2010 (C-175/09)	451
– HvJ, arrest <i>GFKL</i> van 27 oktober 2011 (C-93/10)	451
5.7. Materiële handelingen met betrekking tot een bankkaart: commentaren	451
 CATEGORIE 6 – HANDELINGEN BETREFFENDE DEVIEZEN	
	455
6.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	456
a) Wettelijke bronnen	456
b) Algemene overwegingen met betrekking tot handelingen inzake effecten	456
6.2. Handelingen met betrekking tot munten en bankbiljetten	456
a) Commentaren	457
b) Belgische bronnen	458
– Beslissing nr. E.T.90561 van 7 oktober 1997	458
– Btw-handleiding 2012 nr. 332	458
c) Europese bronnen	458
– HvJ, arrest <i>Hedqvist</i> van 22 oktober 2015 (C-264/14)	458
6.3. Handelingen met betrekking tot munten en biljetten die verzamelobject zijn	468
a) Commentaren	468
b) Belgische bronnen	469

– Beslissing nr. E.T.41569 van 5 juli 1989	469
– Btw-handleiding 2012 nr. 332	469
CATEGORIE 7 – HANDEL IN EFFECTEN	471
7.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	472
a) Wettelijke bronnen	472
b) Algemene overwegingen met betrekking tot handelingen inzake effecten	472
7.2. Handelingen inzake waardepapieren, met inbegrip van tussenkost	472
a) Commentaren	473
– Handelingen inzake waardepapieren	473
– Tussenkost	474
– Bemiddeling	474
b) Belgische bronnen	475
– Parlementaire Vraag nr. 177 van 24 december 1999	475
– Parlementaire Vraag nr. 3-5 van 8 augustus 2003	477
– Administratieve beslissing nr. E.T.109.133 van 16 maart 2005	478
– Administratieve beslissing nr. E.T.113.522 van 26 februari 2008	479
– Btw-handleiding 2012 nr. 332/2	480
– Parlementaire Vraag nr. 398 van 7 mei 2013	481
c) Europese bronnen	482
– HvJ, arrest <i>Sparekassernes Datacenter (SDC)</i> van 5 juni 1997 (C-2/95)	482
– HvJ, arrest <i>CSC Financial Services (CSC)</i> van 13 december 2001 (C-235/00)	482
– HvJ, arrest <i>Kretztechnik</i> van 26 mei 2005 (C-465/03)	482
– HvJ, arrest <i>Skandinaviska Enskilda Banken (SEB AB)</i> van 10 maart 2011 (C-540/09)	489
– HvJ, arrest <i>DTZ Zadelhoff vof (DTZ)</i> van 5 juli 2012 (C-259/11)	496
7.3. Bewaring van waardepapieren	496
a) Commentaren	496
b) Belgische bronnen	497
– Btw-handleiding 2012 nr. 332/2	497
– Parlementaire Vraag nr. 607 van 2 oktober 2013	497

7.4. Beheer van waardepapieren	498
a) Commentaren	498
b) Belgische bronnen	501
– Parlementaire Vraag nr. 61 van 1 september 1995	501
– Parlementaire Vraag nr. 16 van 1 september 2003	502
– Parlementaire Vraag nr. 589 van 16 oktober 2012	503
– Administratieve beslissing nr. E.T.124.567 van 10 april 2015 (corrigerend)	504
c) Europese bronnen	506
– HvJ, arrest <i>Deutsche Bank AG</i> van 19 juli 2012 (C-44/11)	506

**CATEGORIE 8 – HANDELINGEN BETREFFENDE
DE BELEGGINGSORGANISMEN EN GEREGLI-
MENTEERDE VASTGOEDVENNOOTSCHAPPEN** 521

8.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	522
a) Wettelijke bronnen	522
b) Algemene overwegingen met betrekking tot het beheer van gemeenschappelijke beleggingsfondsen	522
8.2. Notie ‘fonds’	522
a) Commentaren	523
– Notie ‘gemeenschappelijk beleggingsfonds’ in de zin van het Europees Hof van Justitie	523
– Belgische context	525
b) Belgische bronnen	526
– Parlementaire Vraag nr. 1510 van 27 november 1998	526
– Btw-handleiding 2012 nr. 332/3	529
– Mededeling van de FSMA van 23 juni 2014	530
– Administratieve beslissing nr. E.T.127.885 van 30 maart 2015	535
c) Europese bronnen	536
– HvJ, arrest <i>BBL</i> van 21 oktober 2004 (C-8/03)	536
– HvJ, arrest <i>Abbey National</i> van 4 mei 2006 (C-169/04)	545
– HvJ, arrest <i>JP Morgan Fleming Claverhouse Investment Trust</i> van 28 juni 2007 (C-363/05)	557
– HvJ, arrest <i>Deutsche Bank AG</i> van 19 juli 2012 (C-44/11)	568
– HvJ, arrest <i>Wheels Common Investment Funds Trustees</i> van 7 maart 2013 (C-424/11)	568
– HvJ, arrest <i>ATP Pension Services</i> van 13 maart 2014 (C-464/12)	577

– HvJ, arrest <i>Fiscale Eenheid</i> van 9 december 2015 (C-595/13)	577
8.3. Beheer van fondsen	591
a) Commentaren	592
– Begrip ‘fondsenbeheer’	592
– Belgische aanschrijving aangaande OFP’s	593
b) Belgische bronnen	595
– Parlementaire Vraag nr. 1510 van 27 november 1998	595
– Circulaire nr. AFER 22/2008 (nr. E.T.113.316) van 17 juni 2008	595
c) Europese bronnen	599
– HvJ, arrest <i>Sparekassernes Datacenter (SDC)</i> van 5 juni 1997 (C-2/95)	599
– HvJ, arrest <i>CSC Financial Services (CSC)</i> van 13 december 2001 (C-235/00)	599
– HvJ, arrest <i>Abbey National</i> van 4 mei 2006 (C-169/04)	599
– HvJ, arrest <i>Wheels Common Investment Funds Trustees</i> van 7 maart 2013 (C-424/11)	599
– HvJ, arrest <i>GfBk</i> van 7 maart 2013 (C-275/11)	599
– HvJ, arrest <i>ATP Pension Services</i> van 13 maart 2014 (C-464/12)	607
– HvJ, arrest <i>Fiscale Eenheid</i> van 9 december 2015 (C-595/13)	607
– HvJ, arrest <i>BlackRock Investment Management (UK) Ltd</i> van 2 juli 2020 (C-231/19)	607
CATEGORIE 9 – POSTZEGELS	617
9.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	618
a) Wettelijke bronnen	618
b) Algemene overwegingen met betrekking tot de handelingen betreffende postzegels	618
9.2. Postzegels	618
a) Commentaren	618
b) Belgische bronnen	619
– Administratieve beslissing nr. E.T.14679 van 4 augustus 1975	619
– Btw-handleiding 2012 nr. 332/4	619

CATEGORIE 10 – BELEGGINGSGOUD	621
10.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	622
a) Wettelijke bronnen	622
b) Algemene overwegingen met betrekking tot transacties inzake beleggingsgoud	623
10.2. Handelingen met betrekking tot beleggingsgoud	623
a) Commentaren	623
– Het begrip ‘beleggingsgoud’	623
– Algemeen btw-regime	624
– Optie voor belastingheffing: niet van toepassing voor banken	625
b) Belgische bronnen	625
– Circulaire nr. 3 van 12 oktober 2000	625
CATEGORIE 11 – VERRICHTINGEN MET BETREKKING TOT EEN BRANDKAST	643
11.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	644
a) Wettelijke bronnen	644
b) Algemene overwegingen aangaande verrichtingen met betrekking tot een brandkast	644
11.2. Verrichtingen met betrekking tot een brandkast: commentaren	644
CATEGORIE 12 – RESIDUAIRE HANDELINGEN	647
12.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	648
a) Wettelijke bronnen	648
b) Algemene overwegingen met betrekking tot de residuaire handelingen	648
12.2. Residuaire handelingen: commentaren	648
CATEGORIE 13 – HANDELINGEN BUITEN TOEPASSINGS- GEBIED VAN DE BTW	653
13.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	654
a) Wettelijke bronnen	654

b)	Algemene overwegingen met betrekking tot de handelingen buiten toepassingsgebied van de btw	654
13.2. Handelingen buiten toepassingsgebied van de btw		654
a)	Commentaren	654
b)	Belgische bronnen	656
	– Arrest van het Hof van Cassatie van 4 februari 1983 (n° F-19830204-2)	656
	– Parlementaire Vraag nr. 72 van 8 november 2007	656
c)	Europese bronnen	657
	– HvJ, arrest <i>Eugénie-les-Bains</i> van 18 juli 2007 (C-277/05)	657
	– HvJ, arrest <i>Air France-KLM</i> van 23 december 2015 (C-250/14 en C-289/14)	664

Deel 2

Recht op aftrek voor banken en financiële instellingen

1.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen		677
a)	Wettelijke bronnen	677
b)	Algemene overwegingen	678
1.2. Recht op aftrek van de financiële diensten		678
a)	Commentaren	678
	– Twee werkwijzen van het recht op aftrek	678
	– Grensoverschrijdende financiële diensten	683
	– Betrekking bijhuis-hoofdhuis: Hoe het recht op aftrek van btw bepalen van een bijhuis bij het verrichten van handelingen aan haar hoofdhuis?	684
	– Alarminstallaties	687
	– Kosten van informatica	687
	– Optie voor de belastingheffing	688
	– Praktische toepassing van het recht op aftrek	688
b)	Belgische bronnen	690
	– Koninklijk Besluit nr. 3 van 10 december 1969 met betrekking tot de aftrekregeling voor de toepassing van de btw	690
	– Arrest van het Hof van Cassatie van 10 februari 2012 (n° F.10.0125.F)	706

– Aanschrijving nr. 10 van 26 juli 1995	711
– Beslissing nr. E.T.127.577 van 3 april 2015	724
– Btw-handleiding 2015 nr. 410 en volgende	726
c) Europese bronnen	737
– HvJ, arrest <i>Monte Dei Paschi Di Siena</i> van 13 juli 2000 (C-136/99)	737
– HvJ, arrest <i>EDM</i> van 29 april 2004 (C-77/01)	746
– HvJ, arrest <i>FCE Bank</i> van 23 maart 2006 (C-210/04)	746
– HvJ, arrest <i>Securenta</i> van 13 maart 2008 (C-437/06)	755
– HvJ, arrest <i>Le Crédit Lyonnais</i> van 12 september 2013 (C-388/11)	764
– HvJ, arrest <i>Skandia</i> van 17 september 2014 (C-7/13)	776
– HvJ, arrest <i>Aspiro</i> van 17 maart 2016 (C-40/15)	782
– HvJ, beschikking <i>ESET</i> van 21 juni 2016 (C-393/15)	783
– HvJ, arrest <i>Mercedes Benz Italia SpA</i> van 14 december 2016 (C-378/15)	791
– HvJ, arrest <i>Morgan Stanley</i> van 24 januari 2019 (C-165/17)	801
– HvJ, arrest <i>The Chancellor, Masters and Scholars of the University of Cambridge</i> van 3 juli 2019 (C-316/18)	813

Deel 3

Structuren om rationeel om te gaan met kosten 821

1. Btw-eenheid 823

1.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen 823

a) Wettelijke bronnen	823
b) Algemene overwegingen	823

1.2. Btw-eenheid 824

a) Commentaren	824
– Begrip	824
– Voorwaarden	824
– Gevolgen	826
– Btw-behandeling van diensten verricht tussen een hoofdkantoor en een bijkantoor wanneer een van beide (of beide) deel uitmaken van een btw-eenheid	826
– Btw-behandeling van diensten tussen twee bijkantoren waarvan het hoofdkantoor deel uitmaakt van een btw-eenheid	827

– De meerwaarde voor de financiële sector	828
b) Belgische bronnen	828
– Koninklijk Besluit nr. 55 van 9 maart 2007 m.b.t. de regeling voor belastingplichtigen die een btw-eenheid vormen	828
– Circulaire 2007 nr. AOIF 42/2007 (E.T. 111.702) van 9 november 2007	833
– Beslissing nr. E.T. 127.577 van 3 april 2015	833
– Btw-commentaar, boek VI, hoofdstuk 16, sectie 5 – Btw-eenheid	833
c) Europese bronnen	833
– HvJ, arrest <i>Skandia</i> van 17 september 2014 (C-7/13)	833
– HvJ, zaak <i>Danske Bank</i> (C-812/19), in behandeling	833
2. Verschillende samenwerkingsvormen	834
2.1. Wettelijke bronnen en algemene overwegingen	834
a) Wettelijke bronnen	834
b) Algemene overwegingen	834
2.2. Samenwerkingsverbanden	834
a) Commentaren	834
– Vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid met beperkte aansprakelijkheid	835
– Samenwerkingsverbanden	837
– Consortium (de EDM-rechtspraak)	838
– Belgische positie m.b.t. de Europese rechtspraak	839
b) Belgische bronnen	840
– Wetboek van Vennootschappen, deel 2, boek 4, artikel 4:1 en volgende	840
– Circulaire nr. 17/1971 van 22 januari 1971	846
– Circulaire nr. 3/1996 van 9 mei 1996 (volledig opgeheven en vervangen door circulaire nr. 31/2016 van 12 december 2016)	858
– Btw-handleiding 2015 nr. 107	868
c) Europese bronnen	870
– HvJ, arrest <i>EDM</i> van 29 april 2004 (C-77/01)	870
– HvJ, arrest <i>CO.GE.P BVBA</i> van 25 oktober 2007 (C-174/06)	870
– HvJ, arrest <i>Europese Commissie tegen Portugal</i> van 12 juni 2008 (C-462/05)	876

2.3. Insourcing – outsourcing: commentaren	888
a) Insourcing	888
b) Outsourcing	889